

De gele blokken van de gemeenschap

- Joop Hofman

Wat vond ik het leuk, 10 jaar oud, blokjesvoetbal. Twee blokjes op elkaar. Je moest op de aanval de blokjes van de ander omschieten en de blokjes van jezelf verdedigen. En als je slim samenspeelde met anderen kwam je verder. In dit verhaal staan er vier blokjes symbool voor de werkrelatie tussen overheid en de inwoners van een dorp of wijk. Het gaat over een oervraag: van wie is de gemeenschap?

Over eigenaarschap en gemeenschap

Inwoners in een buurt of dorp wonen er samen. Primair is het hun buurt, ze zijn er niet op bezoek. Het is de plek waar voor ze gekozen (soms meer, soms minder) hebben om samen een stap in hun leven te zetten. Ze zijn eigenaar. Hun beelden over de toekomst van de plek zijn leidend. De waarde die zij aangeven over de betekenis van de school of de straat zijn leidend. De manier waarop zij invulling geven aan cultuur, met een feest of rituelen zijn leidend. Hoe zij denken over de ruimte en het landschap zijn leidend. En de manier waarop zij zich in het groot en het klein inzetten voor hun buurt of dorp zijn leidend voor de vitaliteit.

Eigenaarschap is een begrip dat te pas en te onpas gebruikt wordt en verliest daardoor een beetje zijn betekenis. Toch is het concept van eigenaar zijn over, je verantwoordelijk voelen voor, heel waardevol. Vanzelfsprekend voor het dorp of de buurt, maar vooral ook voor de manier waarop instanties en de overheid om kunnen gaan met de grote en kleine zaken in een gemeenschap. Eigenaarschap in een buurt of dorp is niet iets bijzonders: al duizenden jaren ontwikkelen gemeenschappen zich op basis van eigenaarschap. Pas toen de overheid en maatschappelijke instanties zich nadrukkelijk gingen bemoeien met het regelen van zaken voor het dorp of de buurt zakte het eigenaarschap. Soms kwam een buurt hier tegen in opstand ("Wij willen de school houden"), soms gingen bewoners er in mee en werden klant of doelgroep. Woorden waarmee je je als inwoner wegdefinieert als een afgeleide van een ander. De laatste decennia komen steeds vaker lichte aanreikingen voor eigenaarschap onder de noemer burgerparticipatie. En soms komt het ook als een valse kaart terug als 'klanttevredenheid' of 'de burger centraal'.

Eigenaarschap
= verantwoordelijkheid voelen en nemen
= je verantwoorden
= kwaliteiten hebben, houden en inzetten
= zeggenschap krijgen en nemen
= commitment

Eigenaarschap is fundamenteel voor de ontwikkeling van een dorp of buurt. Eigenaarschap neemt kwaliteiten, gedrevenheid, verantwoordelijkheden en zeggenschap mee. Zonder eigenaarschap wordt een gemeenschap (buurt, dorp, straat) een object van anderen.

Samenwerking inwoners en gemeente

Gemeenten werken steeds intensiever samen met inwoners. De onderliggende visie is, in tal van varianten, zelfsturing. Het heet burgerkracht of eigen kracht of samenlevingskracht of samenredzaamheid.

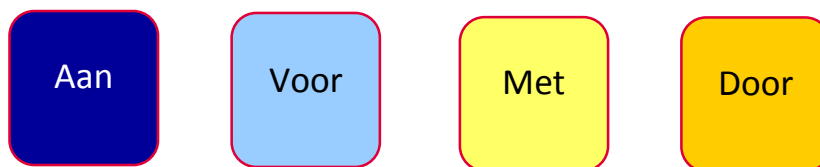
Toch wordt die visie vaak ingevuld vanuit beleidsdenken, inclusief daarbij behorende begrenzingen, doelgroepen, regels en gewoonten. En inclusief de drive van professionals om het aan te pakken, op te lossen.

Bewoners merken dagelijks dat veel buurtprojecten zich richten op oplossingen die van buiten de buurt moeten komen. Afvallen met het gezondheidscentrum, veiligheid aanpakken met de politie, duurzaamheidsmaatregelen opgelegd vanuit het stadhuis, verwarde mensen-projecten met de GGZ, etc. Dit terwijl instanties bijna altijd beginnen dat inwoners zelf de regie hebben bij leefbaarheidsvragen'. "Inwoners centraal". Met als gevolg dat inwoners meer en meer zich er op inrichten dat bij sociale of politieke onderwerpen er een externe instantie is die als redder optreedt. En zij zelf een klant zijn.

Of ze krijgen te maken met een onwillende instantie die blijft hangen bij hun eigen oplossingen ("evidence based, dus ze werken") of ze mogen meedoen in projecten die ergens buiten de buurt gedefinieerd zijn als broodnodig of "zeer kansrijk" voor de buurt.

Dit soort programma's zijn kunstmatige constructies die de keer op keer invulling geven aan de vaste dans tussen instanties en financiers. Maar ze veranderen het leven van inwoners niet, ze laten zelden iets duurzaam in de buurt achter. Om daar mee aan de slag te gaan moet het 'community driven' zijn. Hoe kunnen we bijvoorbeeld buurten met een gemiddeld laag inkomen zo ondersteunen dat zij de belangrijkste uitvindsters zijn van een mooiere toekomst? En dat het dan de rol van de overheid en instanties is om die uitvinding te ondersteunen in plaats van het af te keuren of vervangen door eigen bedenkzels.

Hiervoor is een simpel handigheidje

Stel de vraag "Doe ik dit gericht **aan** (dus namens) bewoners, **voor** bewoners, **met** bewoners of wordt het gedaan **door** bewoners zelf?" In het eerste geval zijn bewoners 'slachtoffer' van een interventie, het overkomt ze. In het tweede geval zijn ze klant, ze kunnen het afnemen. In beide gevallen zijn inwoners afhankelijke partij. Bij 'Met' zijn bewoners partner. "Door" bewoners, dan zijn bewoners eigenaar. De grens tussen eigenaarschap en afhankelijkheid ligt tussen Met en Voor. Tussen blauw en geel.

Bij een Aan-benadering worden inwoners gezien als mensen die het niet zelf kunnen, niet op de bekende eigen kracht. Ze zijn afnemer van een dienst die anderen goed voor ze achten en ook nog eens uitvoeren.

Bij een Voor-benadering worden inwoners uitgenodigd om een dienst af te nemen. Inwoners mogen voor of tegen zijn. Kunnen zeggen wat ze er van vinden. Iedereen kent wel die emoji's in de grote warenhuizen. Inwoners kunnen meepraten, niet bijdragen aan de oplossing

Dat is in de 'Met' anders. Daar worden inwoners gevraagd mee te praten (al dan niet binnen kaders), hun ervaringen en mening te geven en mee te ontwerpen wat er allemaal aan oplossingen mogelijk zijn. Ze zijn co-creator, nog geen co-producent.

Bij 'Door' zijn inwoners de producent, dus maker van hun eigen oplossingen, vaak in eigen taal met eigen cultuur en eigen op de gemeenschap gerichte onverwachte combinaties. Die we in de systeemwereld vaak integraal noemen.

Een overheid die uitgaat van samenwerken en partnerschap met zijn inwoners kiest bij alles wat ze doet of het ook geel kan. En ook soms kan het niet, daar zijn goede redenen voor. Maar te vaak, te snel schiet een overheid in de blauwe blokken. Het is namelijk handiger, overzichtelijker, planbaarder, maar ook.... afhankelijkmakender.

Cocreatie staat in midden. Best of both worlds?

Cocreatie is 'in'. Da's mooi. Een overheid die met de inwoners plant, denkt, visies opstelt. Welke betekenis geeft een overheid aan cocreatie? Gaat het haar om het betrekken van inwoners en zelfs het samen optrekken met inwoners of zet ze in op cocreatie omdat een gemeenschap in de kern 'eigenaar' is van hun eigen gemeenschap? In de blokkenopstelling staat het cocreatieblok tussen het blauwe van 'Voor' en het goudgele van 'Door'. Welke kant valt het op als het spannend wordt? Of misschien wel welke kant valt het op als het weer gaat lijken op het werk wat we gewoon waren te doen? Bijvoorbeeld als inwoners aangeven dat het te druk is en er te hard wordt gereden in de straat. Gaat de ambtenaar verkeer dan terugvallen op zijn metingen om aan te tonen dat er geen ongevallen hebben plaatsgevonden en dat het overal in de stad drukker wordt? Lees: autoritaire sturing op expertmacht. Gaat de vernieuwende wijkmanager dan de afdeling verkeer aansporen om de bewonersopvattingen op te pakken en uit te voeren? Lees: klantvriendelijkheid als leidraad. Gaan de wijkmanager en de ambtenaar verkeer in overleg, met de structuurvisie openbare ruimte in de hand, bij het afdelingshoofd Openbare Ruimte? Lees: bureaucratische stappen. Gaan de wijkmanager, de inwoner, zijn burens en de ambtenaar verkeer met elkaar in gesprek en kijken ze wat mogelijk is omdat ieders verhaal er toe doet? Daarmee komen we weer terecht in de gele en goudgele blokken

Bureaucratie, sturing op basis van expertise en plannen, omwegen en zelfs klantvriendelijkheid zijn blauwe blokken. Ze dragen niet bij aan eigenaarschap.

Co-creatie Inzetten vanuit de weg van verandering

De samenwerking inwoners en overheid kan op basis van de Wet van Behoud van Positie of op basis van de weg van verandering. De Wet van Behoud van Positie gaat er vanuit dat inwoners hun kennis, ideeën en oplossingen rond een onderwerp inbrengen, naast een overheidsvisie. Zodat de overheid zijn dienstverlening kan verbeteren. In de verhouding overheid – inwoner verandert niet veel. Alleen de vorm en toon van samenwerking is anders. Overheid blijft de centrale speler, inwoner blijft onderdaan. Op zich kan deze samenwerkingsvorm al veel bekende dilemma's tegenkomen. Zoals gebrek aan echte medewerking binnen de gemeente, altijd dezelfde bewoners aan tafel, geen beleidsruimte van de raad, of dat het moet passen in de opgestelde projectplanning. Dat vraagt om een antwoord van een wendbare overheid, een sensitieve overheid, een luisterende overheid. Misschien vraagt het wel om minder regels en protocollen. En bijna zeker zorgt dat voor een klantvriendelijke overheid. Maar het blijft een wendbare, sensitieve en luisterende overheid, die vooral bezig is met zijn eigen dienstverlening.

Samenwerking gebaseerd op verandering gaat er vanuit dat inwoners eigenaar zijn van hun dorp of buurt of straat en dat hun inzet, tempo, beleving en oplossingen leidend zijn in het gesprek. De overheid geeft hier ruimte aan, zet er kennis naast, helpt met netwerken aanbieden, zoekt mee naar financiering, etc. En ook hier geldt dat er spanningen kunnen ontstaan, belangenstrijdjes, organisatorische obstakels of bureaucratie. Het verschil is dat oplossingen niet aan de overheid zijn geadresseerd, de inwoners zijn oplosers. Inwoners zijn geen consumenten, overheidsbeleid leidt niet tot uitdijend consumentisme.

Daniel Ariely, een gedragseconoom, ontdekte dat als je veel moeite stopt in het maken van iets, je eraan gehecht raakt. Het zogenaamde IKEA-effect. Als je investeert in de oplossing, raak je eraan gehecht. Maar de keuze voor meer eigenaarschap is meer dan deze hechtheidsstrategie. Gezamenlijk eigenaarschap van de omgeving is een fundamenteel recht en bezit van inwoners en gebruikers.

Het werken aan veranderingen, aan een sterke, sociale, lokale samenleving gedragen door de betrokkenheid van inwoners heeft veel minder te maken met het veranderen van structuren en stelselwijzigingen of met discussies over professionals die generalist zijn of expert of met nieuwe programma's, het is vooral samen werken aan de energie en bronnen die er zijn in buurten en dorpen, aan het kunnen handelen vanuit gemeenschapsdenken.

Het vraagt van de overheid een visie op cocreatie: willen we nieuwe oplossingen ontwerpen om de inwoners aan ons te hechten of willen we werken aan nieuwe oplossingen en het eigenaarschap bij de inwoners te laten. Nog makkelijker in de blokjesmetafoor: willen we dat het steeds meer een blauwe kleur krijgt of een goudgele kleur.

Rode Wouw, Deventer,

Maart 2018

www.rodewouw.nl